

HEROLDIA KRÓLESTWA POLSKIEGO — WPROWADZENIE

Ukaz cesarski „prawo o szlachectwie” z 25 czerwca (7 lipca) 1836 r. **nałożył na szlachtę w Królestwie Polskim obowiązek wylegitymowania się ze szlachectwa** (udowodnienia przynależności do stanu szlacheckiego).

Prawo to w założeniu jego twórcy miało:

- przywrócić szlachcie rodowej należne jej prawa,
- umożliwić osobom zasłużonym w administracji lub wojsku uzyskanie tytułu szlachcica dziedzicznego (prawo ubiegania się przysługiwało: wojskowym w służbie czynnej w stopniu oficerskim oraz urzędnikom sprawującym urząd cywilny IV klasy) lub osobistego (prawo ubiegania się przysługiwało: wojskowym, którzy otrzymali stopień oficerski w chwili zwolnienia ze służby, urzędnikom państwowym X klasy); niezależnie od posiadanej klasy czy rangi można było uzyskać każdy rodzaj szlachectwa „w drodze łaski najwyższej”.
- zabezpieczać tytuły już posiadane pod warunkiem ich udowodnienia w postaci przedstawienia dowodu stanu (dyplom panującego; konstytucje sejmowe nadające szlachectwo lub herb, przedstawione w oryginale lub kopii wyjętej z akt Metryki Koronnej i Litewskiej, kopii lub odpisu sporządzonego z *Volumina Legum, Dziennika Praw Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*; tytuł księcia hrabiego lub barona, o ile prawa do jego używania rozpatrzone były wcześniej przez b. Senat Królestwa Polskiego, a osoba legitymująca się lub jej przodek figurowali na „Najwyższej zatwierdzonej liście” z 1824 r.; dopuszczono także, że osoba legitymująca się była przed rokiem 1795 dygnitarzem koronnym, członkiem Senatu lub Izby poselskiej, sprawowała poselstwo przy zagranicznych dworach, była odznaczona Orderem Orła Białego lub św. Stanisława bądź posiadała „pełnym prawem własności” jedną całą wieś — w tym wypadku dowodem był akt kupna, sprzedaży, cesji, darowizny, intromisji, dekret zajazdowy, akt działów familijnych, a nawet późniejszy wyciąg z hipoteki pruskiej; osoba ubiegająca się o szlachectwo miała stopień oficera polskiego, od kapitana w górę; w 1839 r. zliberalizowano te kryteria postanowieniem cesarskim.).

Rozpatrywanie i opiniowanie przedstawionych dowodów szlachectwa powierzono HEROLDII KRÓLESTWA POLSKIEGO, utworzonej przy Radzie Stanu oraz samej Radzie Stanu (w II instancji).

Heroldia (Wydział Stały, sekcja II) prowadziła trzy rodzaje ksiąg szlacheckich:

- księgi szlachty dziedzicznej, posiadającej szlachectwo przed ogłoszeniem prawa,
- księgi szlachty dziedzicznej, która nabyła szlachectwo po ogłoszeniu prawa,
- księgi szlachty osobistej.

Heroldii podlegały **deputacje szlacheckie**, utworzone przy komisjach wojewódzkich (od 1837 r. przy rządach gubernialnych), posiadające własne kancelarie — jeśli deputacja akceptowała podania stron legitymujących się (ubiegających się o szlachectwo), to przedstawiano je do zatwierdzenia Heroldii Królestwa Polskiego, a następnie z jej upoważnienia dokonywano wpisów do właściwej księgi szlacheckiej.

Kompetencje deputacji szlacheckich sprowadzały się faktycznie do prowadzenia gubernialnych ksiąg szlacheckich i pośredniczenia między szlachtą z własnego terenu działania a Heroldią.

Ukaz cesarski z 31 maja (12 czerwca) 1849 r. ustanowił urząd **gubernialnych marszałków szlachty**, którzy mieli przewodniczyć deputacjom szlacheckim oraz prowadzić działające przy nich kancelarie.

Proces weryfikacji szlachty w Królestwie Polskim trwał 25 lat, formalnie został zamknięty ukazem cesarskim z 24 maja (5 czerwca) 1861 r., który likwidował Heroldię wraz z deputacjami szlacheckimi i urzędami gubernialnych marszałków szlachty.

Weryfikacja szlachty Królestwa Polskiego miała w założeniu prawodawcy zakończyć się w ciągu dwóch lat, faktycznie trwała 25 lat.

W tym czasie przyznano nowe szlachectwo (nabyte i nadane) 747 osobom (w tym połowie z tej liczby szlachectwo osobiste), a ponad 17 tys. dawnej szlachty uzyskało potwierdzenie stanu.

UZYSKANIE POTWIERDZENIA SZLACHECTWA OZNACZAŁO:

- uprzywilejowany status służby wojskowej (zwolnienie z przymusowego zaciągu — dla nowej szlachty; skrócenie służby z 15 do 10 lat oraz dostęp do stopni oficerskich — dla dawnej szlachty),
- preferencje w dostępie do szkół szczebla średniego w Królestwie Polskim i wyższego w Cesarstwie,
- zwolnienie z kar cielesnych i zakuwania w kajdany w czasie śledztwa,
- ułatwienie w znalezieniu zatrudnienia i awans w urzędach.

Na podstawie: *Heroldia Królestwa Polskiego. Katalog wystawy dokumentów ze zbiorów Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu*, pod red. S. Górzyńskiego, Warszawa 2001